

Szilárd Tóth

INCIDENTE SÂNGEROASE LA ALEGERILE PARLAMENTARE DIN 1928 LA SECȚIA DE VOTARE DIN COM. OLTENI (JUD. TREI-SCAUNE)

Alegerile parlamentare sau locale din România interbelică au fost subiectul multor studii și articole din cauza a ceea ce Mattei Dogan numea foarte nimerit „*Dansul electoral în România interbelică*”. Acest *dans electoral* a dus la repetate schimbări de situație în viața politică. Partide care se aflau în opoziție, fiind chemate de către rege la putere, câștigă detașat alegerile, ca apoi, ajunse din nou în opoziție, să întrunească doar 6-7% din totalul voturilor valabil exprimate. Cel mai elocvent caz este cel al Partidului Național Liberal, care aflat în opoziție în 1920, obține 6,8% din voturi, chemat la putere în 1922 cu câteva săptămâni înainte de alegeri, câștigă 60,3% din voturi, pentru a coborâ la 7,3% în 1926, ca să urce în 1927 la 61,7% și să coboare din nou la 6% în 1928.² Și celelalte două partide majoritare, Partidul Poporului și Partidul Național Țărănesc au urmat o mișcare similară, cu precizarea că Partidul Național Țărănesc a avut cea mai mică oscilație între procente câștigate când se aflau la guvernare, respectiv la opoziție, constantă explicabilă cu faptul că a utilizat cel mai puțin mijloace ilegale spre a câștiga când se afla la putere, cât și cu faptul că beneficia de cea mai constantă bază electorală dintre cele trei menționate.

Utilizare mijloacelor ilegale era foarte variată, de la buletine de vot falsificate³ sau arestarea reprezentanților partidelor din opoziție⁴ până la utilizarea armatei și a jandarmeriei să împiedice accesul la vot al opoziției⁵, fiind limitată doar de propriile standarde morale. Nu este de mirare că în asemenea cazuri alegerile „normale” din România interbelică se soldau totdeauna cu un anumit număr de morți și răniți,

ca urmare a confruntărilor dintre diferitele tabere, armată și jandarmerie, cum reiese din procesele verbale ale Comisiei Centrale Electorale.

În acest context de haos total pentru o persoană obișnuită cu exercitarea dreptului de vot într-o democrație reală, situația din România era perfect normală și obișnuită pentru elita politică din România. Dar și în acest caz avem de-a face cu situații diferite, cu alegeri „mai curate”, altele fraudate fără rușine, cu județe fără incidente sângeroase sau fraude flagrante, altele în care nu au existat alegeri fără câțiva morți și câteva duzini de plângeri și reclamații. Într-un asemenea context electoral este foarte interesant de urmărit comportamentul electoratului maghiar, care era cea mai importantă minoritate din România din punct de vedere demografic, având și un important rol economic. Această minoritate a fost acuzată mereu de iredentism și revizionism și este foarte important de urmărit dacă aceste acuzații sunt susținute de exemplu de comportamentul ei din timpul alegerilor.

Analizând amănunțit procesele verbale ale Comisiei Centrale Electorale, putem constata că în județele locuite preponderent de minoritatea maghiară, cât și în cele în care avem un procent foarte însemnat de maghiari, chiar dacă aceștia nu sunt majoritari, avem de-a face cu cele mai pașnice alegeri din perioada interbelică. Numărul reclamațiilor și a contestațiilor este foarte redus, având multe cazuri, în care nu avem nici o contestație în unele județe cu ocazia unor alegeri, situații „neobișnuite” pentru România, iar incidentele sângeroase provocate de alegători sunt aproape inexistente (incidentele provocate de armată și jandarmerie, pentru a împiedica accesul la

¹ DOGAN, Mattei 1995.

² Ibidem, p. 6–7.

³ Câteva exemple: La alegerile din 1927 în circumscripția din Ocna-Mureș (județul Alba), Partidul Maghiar a estimat că Partidul Național Liberal a deturnat aproximativ 5-600 de voturi. Reprezentanții Partidului Național-Țărănesc și ai Partidului Maghiar (Lörinczi Béla și Nagy Béla) au contestat corectitudinea președintelui secției de votare, care nu le arăta buletinele de vot spre verificare și le declara în favoarea Partidului Național Liberal. Când reprezentantul Partidului Național-Țărănesc a încercat să-i smulgă buletinul de vot din mână spre a-l verifica dacă într-adevăr este pentru liberali, buletinul s-a rupt, iar preșe-

dintele Crinteanu a dispus arestarea celor care i-au contestat corectitudinea. Astfel Lörinczi Béla și Nagy Béla, împreună cu reprezentanții Partidului Național-Țărănesc au fost în arest până la numărarea voturilor. La fel s-a întâmplat și în secția de votare învecinată, la Rimetea, unde președintele Stamatide i-a arestat pe delegații Partidului Național-Țărănesc, și la Deda unde delegații Partidului Maghiar și ai Partidului Național-Țărănesc au fost îndepărtați de la numărarea voturilor. Pentru detalii v. ANC, Fond Partidul Maghiar din România, fasc. 8, f. 59, 73.

⁴ Ibidem, fasc. 8, f. 35, 59, 73.

⁵ MIKÓ Imre 1941, 195.

urne al alegătorilor sau a aresta abuziv o parte dintre ei nu pot fi imputate minorității maghiare, ci guvernelor aflate la putere la momentul respectiv). Un singur caz violent se poate imputa electoratului maghiar, incidentul de la Olteni (județul Trei-Scaune), cu ocazia alegerilor parlamentare din 12 decembrie 1928. Este un caz izolat, cum am mai menționat, și foarte surprinzător prin prisma faptului că alegerile din 1928 au fost considerate de specialiști „cele mai curate” din perioada interbelică. Acest incident este surprinzător și din cauză că, analizând procesele verbale ale Comisiei Centrale Electorale, alegerile din 1928 au fost și cele mai pașnice. Astfel, la alegerile din decembrie 1928 în 21 județe din România (dintr-un total de 71) nu au fost contestații (Argeș, Brașov, Brăila, Cahul, Câmpulung, Covurlui, Dorohoi, Falcu, Făgăraș, Hotin, Hunedoara, Ilfov, Mehedinți, Muscel, Năsăud, Romanai, Sălaj, Soroca, Storojineț, Teleorman și Turda).⁶ Pe lângă acestea au existat foarte multe județe cu puține contestații, fapt cu adevărat excepțional la alegerile din România interbelică. Cred că și aceasta demonstrează că alegerile din decembrie 1928 au fost cele mai curate și cele mai pașnice din perioadă.

În acest context sunt destul de surprinzătoare aceste manifestări ale electoratului maghiar. Dar să vedem cum s-au derulat evenimentele. Conform procesului verbal întocmit la 12 decembrie 1928 de președintele Biroului Electoral Județean Trei-Scaune, Alexandru Ștefănescu (care se bazează pe declarația judecătorului A. R. Costescu, președintele biroului de votare de la secția Olteni, a prim-procurorului St. Macedonescu și a Maiorului R. Ionescu), „la secția Olteni s-a petrecut o astfel de învâlmășală din partea alegătorilor din comunele Olteni, Micfală și Bicsad în cât a făcut ca votarea să nu poată continua;

Că această învâlmășală din partea alegătorilor care s-au introdus în chiar sala de vot în masă, a avut ca urmare rănirea mortală cu cuțitele a plutonierului Badea din garda militară cum și rănirea gravă a grefierului biroului, Gh. D. Ionescu, grefier al judecătoriei Sft. Gheorghe;

Că d-sa, D-l judecător a fost amenințat cu cuțitele de alegătorii maghiari în chiar localul de vot, scăpând, cum ne-a relatat D-sa dela o moarte aproape eminentă grație unor împrejurări cu totul curioase;

Că în fine operația votărei nu poate fi terminată. I-am dat ordin să se ducă imediat la secție și să continue votarea. D-sa, împreună cu D-l Prim Procuror și D-l maior au plecat imediat la Olteni.

Noi, însoțiți de D-l grefier al Tribunalului D. I. Nicolăescu, și de D-l judecător de Instrucție I. Papadopol,

imediat ne-am transportat la locul indicat și am constatat următoarele:

Grijea de căpetenie a fost chestia de a se ști dacă urna a fost atinsă, a fost violată, și apoi restabilirea liniștei ca să poată continua operația votărei. Am constatat că urna nu era atinsă, sigilele intacte și urna la locul său. Am format biroul din nou, am dat D-lui judecător alt funcționar ca grefier al biroului pe D-l Drăgulescu impiegat la tribunal, ștampilele au fost găsite ca și listele și buletinele.

Am luat măsurile de pază, am aranjat modul cum trebuie să intre alegătorii la vot și să iese din sală; am dat instrucțiuni comandantului gărzi, nou numit, căci vechiul comandant fusese înlocuit.

.....

Votarea a început.

Am continuat asta încă și o oră și mai mult spre a vedea cum decurge votarea și când ne-am convins că totul este în regulă și liniște am părăsit biuroul.

Spiritele erau agitate pe mulți i-am găsit turmentați de băutură.

Plutonierul Badea este la Spitalul Sft. Gheorghe rănit mortal, iar grefierul Ionescu de asemenea la spital rănit grav, ambii cu cuțitele.”⁷

Precum se poate observa din relatarea președintelui Biroului Electoral Județean Trei-Scaune, avem de-a face cu pătrunderea forțată a unei părți a alegătorilor în secția de votare, rănirea prin înjunghiere a plutonierului Badea din garda secției de votare, cât și rănirea, tot prin înjunghiere, a grefierului Ionescu și întreruperea procesului electoral. Fapt interesant că nu s-a atins nimeni de urne, cum s-a constatat la verificarea ulterioară. La intervenția președintelui Biroului Electoral Județean Trei-Scaune ordinea a fost restabilită, iar procesul electoral reluat.

Procurorul A. Safirescu care a anchetat cazul Olteni, la 14 decembrie 1928, cu două zile după desfășurarea evenimentelor, în raportul trimis ministrului de justiție prezintă mai nuanțat și mai detaliat problema. Cea mai importantă diferență se poate observa la starea celor două victime: plutonierul Badea, „rănit mortal” conform procesului verbal de mai sus, este într-o stare „destul de gravă, dar în afara de ori-ce pericol”, iar starea grefierului Gh. Ionescu „este și mai puțin gravă”⁸.

Apar și alte detalii cu privire la evenimentele din ziua alegerilor. Se pare că totul a început de la prezența alegătorului Catona Ianoș în secția de votare în stare de ebrietate. „Pentru aceasta, Dl. Președinte al secțiunii de votare Dl. Judecător Aurel R. Costescu dela ocolul Sft. Gheorghe, a ordonat punerea lui la poptreală pentru câteva minute ca să se mai linișteas-

⁶ Vezi procesele verbale ale secției verificatoare a operațiunilor electorale: ANIC, Fond Parlament, 2212/ 1928, vol. II, f. 112–260.

⁷ ANIC, Fond Comisia Centrală Electorală, dos. 17/1928, f. 20.

⁸ Ibidem, f. 16–17.

că. După puțin timp s-a făcut o larmă mare. Ceilalți alegători, din acelaș sat cu alegătorul pus la popreală și alții din satele învecinate, toți de origină secui (minoritari), au început să protesteze, să se agite și să devie tot mai amenințatori. Spiritul de agitație și rebeliune a cuprins în curând toată mulțimea acea de alegători – câțiva și amețiți de băutură – și au căutat să invadeze în localul de votare, vociferând și amenințând. Câți-va : vr-o 6-7 înarmați cu cuțite, au voit să pătrundă, forțând ușa în sala de votare, dar plutonierul din garda militară Badea Stan, a voit să se opună. Atunci agresorii l-au târât afară și l-au lovit cu pumnii și picioarele; a primit și câteva lovituri de briceag.

Plutonierul a reușit la un moment să scape și s-a refugiat iarăși în localul de vot, într-o cameră separată încuindu-se cu cheia pe d-înauntru.⁹

Din aceste rânduri se poate observa că starea de spirit a mulțimii (aparținând potrivit mărturiei în continuare, exclusiv sau aproape exclusiv de minoritatea maghiară/secuiască)¹⁰ a fost înfierbântată de reținerea, cu totul îndreptățită, a lui „Ianoș Catona” aflat în stare de ebrietate, și la evenimente a contribuit și consumul excesiv de alcool (ceva obișnuit la alegerile interbelice când, cel puțin pentru unele partide, acesta era cea mai sigură posibilitate de a asigura votul alegătorilor). Plutonierul Badea Stan, în încercarea sa de a opri pătrunderea mulțimii în sala de vot, a fost agresat de către mulțime, încasând și câteva lovituri de briceag, după ce a reușit să se refugieze într-o cameră. Evenimentele însă erau de parte de a se sfârși.

„Localul de vot era păzit de o gardă militară de 20 oameni sub comanda unui Dn. Locot. Dimitriu, care la vederea plutonierului, plin de răni și de sânge și pe d-altă parte mulțimea mare (sute de oameni), care devenea tot mai amenințătoare, s-a intimidat ...

Locot. Dimitriu căuta să mai potolească, să mai liniștească mulțimea înfuriată; ceilalți militari de

asemenea căutau să-i înlănțuie până le vor veni ajutoare dela Sft. Gheorghe, iar alții din gardă se împărășiseră. Mulțimea a devenit tot mai amenințătoare, a spart ușa dela camera unde se încuiase plutonierul, l-a scos afară și din nou au început să-l lovească până l-au lăsat în nesimțire.

Alții, dintre cari unii înarmați cu bricege mari și unul cu revolver (Pepel), au pătruns în sala de votare unde au găsit pe judecătorul A. Costescu care presida, grefierul și delegații partidelor.

I-au amenințat cu cuțitele și pe grefierul Ionescu l-au rănit ușor. Presidentul judecător Costescu, s-a salvat pe o ușă laterală și cu un automobil a venit la Sft. Gheorghe și a anunțat faptul. De aici au plecat imediat Dl. Prim-president al Tribunalului Alex. Ștefănescu cu Dl. judecător de instrucție și prim-procuror, urmați de o camionetă în care luaseră loc 20 soldați înarmați sub comanda unui Dn. maior. Indată ce au ajuns la Olteni au somat pe toți oamenii adunați în jurul localului: peste o mie (în imensă majoritate 90% minoritari-secui)¹¹ să se liniștească, au evacuat localul de votare, Dl. judecător Costescu s-a reînstatat în scaunul de president al acelei secții de votare cu tot biroul electoral și votarea a început a continua în liniște și în ordine.

Urnele au rămas neatinse în tot timpul acelor turburări.

De remarcat: că în timpul când mulțimea își așteptau rândul la votare, și-a făcut apariția candidatul maghiar Szentkereszty¹², deodată au început să manifeste cu toți cu strigăte »să trăiască«, »bravo« și au devenit din nou agresivi. Candidatul acesta însă a fost prudent și s-a retras după puțin timp.

De remarcat mai este: că la secțiile de votare vecine, la Târgul Secuiesc și la Turia, de asemenea alegătorii în imensă majoritate minoritari (secui) au devenit în acelaș timp provocatori, turbulenți și amenințatori. A trebui – mi s-a relatat de Dl. Prefect al

⁹ Ibidem, f. 16.

¹⁰ Naționalitatea alegătorilor băuți, care au provocat încăierarea, este de fapt sub semnul întrebării, v. nota următoare.

¹¹ De fapt în 1930 la Micfalău și la Bicsad (comunele de unde au provenit cei trei alegători în stare de ebrietate, vezi mărturia de mai jos a candidatului liberal și presa locală la n. 30) vor fi luați în evidență la Micfalău 1013 români (61%) din totalul de locuitori de 1672 și numai 489 maghiari (29%) (MANUI-LĂ, Sabin 1930, 478). Se poate pune problema falsificărilor din statisticile oficiale românești (caz frecvent întâlnit și în perioada interbelică), însă la Micfalău într-adevăr exista o comunitate destul de puternică ortodoxă (941 din totalul de 1672 de locuitori, adică 56%), de limbă maghiară și de multe ori chiar cu nume maghiare, însă de conștiință națională română la momentul respectiv, iar la Bicsad 610 ortodocși (29%) din totalul de 2109 de locuitori (MANUI-LĂ, Sabin 1930, 760). În consecință, este o mare întrebare, alegătorii cărui partid au fost de fapt cei trei

în stare de ebrietate, respectiv bătaușii. Rezultatul final din Olteni arăta așa: din 2809 alegători ai secției au votat 2023 (72%), din care pentru Partidul Maghiar 1698 (60%), iar pentru cele trei partide românești în total 288 (10%, adică 14% a voturilor exprimate) (Székely Nép, XLVI/99, 16 dec. 1928). Oricum, Partidul Maghiar nu prea avea nevoie în zonă să cumpere voturi prin alcool dacă dăm crezare relatărilor privind entuziasmul spontan al maghiarilor din aceste localități în timpul campaniei PM (Székely Nép, XLVI/95, 2 dec. 1928).

¹² Baronul Béla Szentkereszty (jr.) (1885–1944), în 1928 președinte al Partidului Maghiar, secțiunea din Trei-Scaune. Înruđită prin mama sa, Maria Florescu, cu familii aristocrate românești și cu relații înalte în consecință la București, intangibilă deci pe bază „etnică”, a fost în zonă candidatul deputat al Partidului Maghiar și a și câștigat alegerea. (V. BODÓ Sándor – VIGA Gyula, 2002, 846, etc.) Iată un amănunt simplu de ce s-a renunțat până la urmă la forțarea acuzațiilor.

*Județului Trei-Scaune – să se scoată garda militară și să-i someze că ostașii noștri »vor trage« dacă nu se liniștesc și numai grație atitudinii mai energice și mai curajoasă a comandanților gărzilor ale acestor 2 secțiuni de votare Turia și Tg. Săcuiesc, nu am avut de înregistrat și la aceste 2 secții spectacolul de violență, turburări și desordine ale mulțimilor, cari pare-că erau puse la cale mai d'inainte – în felul celor săvârșite la Olteni.*¹³

Din câte se poate observa, spiritele erau departe de se fi calmat după ce mulțimea și-a revărsat nervii pe plutonierul Badea Stan, care a reușit să se refugieze după ușile închise ale unei camere din secția de votare. Mulțimea, datorită și ezitării comandantului gărzii (locot. Dumitriu), a pătruns în secția de votare unde l-a agresat pe grefierul Ionescu. Judecătorul Costescu, președintele secției de votare și celelalte persoane din secție au scăpat evacuând în grabă secția. Singurul care nu a scăpat a fost plutonierul Badea Stan, care a fost din nou bătut de mulțimea infuriată. După ce judecătorul Costescu a revenit cu întăriri, ordinea a fost restabilită și procesul electoral reluat. Foarte interesant că nimeni nu s-a atins de urne, de ștampile, așa că nu putem vorbi de o încercare de fraudare a alegerilor. Interesant este și faptul că și la secțiile de votare vecine, Tg. Secuiesc și Turia au avut loc incidente, dar acestea au fost stopate din timp de intervenția promptă și hotărâtă a comandanților gărzilor din secțiile respective. Aceasta l-a determinat pe procurorul general A. Safirescu să afirme că era vorba de acțiuni premeditate.

Într-adevăr, aparent ar părea puțin suspectă vecinătatea (topologică, pe hartă a) secțiilor de votare, la care avem incidente, dar aici se omite minusculul amănunt că aceste „vecinătăți” înseamnă în realitate 18-22 km de munți împăduriți de peste 1000 m altitudine, în linie dreaptă, iar în acces rutier de vreo 40 km. (Practic, secțiile de votare amintite nici nu erau vecine cu cea de la Olteni, ci erau vecine cu – aceiași munți.) Este clar că responsabilii incapabili să stăpânească situația la Olteni, încearcă să se explice invocând „acțiuni premeditate”. Intervine aici și faptul că reprezentantul și candidatul Partidului Maghiar, baronul Szentkereszty s-a retras când a constatat că prezența sa a înfierbântat din nou spiritele, fapt apreciat și de procurorul Safirescu.¹⁴ Pentru a completa imaginea, nu trebuie să uităm că o parte a mulțimii era sub influența băuturilor alcoolice.

Pe de altă parte avem un nou raport al procurorului general Safirescu către ministrul de justiție, redactat la 19 decembrie 1928, prin care declară și mai convins că a fost vorba de acțiuni premeditate, principalii vinovați fiind liderii Partidului Maghiar din județ. Argumentul principal este iarăși cea clarificată deja, că și la secțiile de votare învecinate, Turia și Tg. Secuiesc s-au semnalat incidente asemănătoare ca la Olteni. Numai că luate la concret incidentele de acolo se vede că au fost cu totul altele: alegătorii minoritari au venit cântând cântecele lor naționale, au strigat „*trăiască candidații lor maghiari, trăiască maghiarii, trăiască Ungaria*”, considerate provocatoare de către procurorul Safirescu, schimbându-și atitudinea din zgomotoasă în provocatoare și amenințătoare. Afirmă că are informații precise că unul dintre candidații Partidului Maghiar, Ladislau Fabian¹⁵, „*a ținut cuvântări provocatoare cu caracter iredentist și cu provocare la ura între naționalități*.”¹⁶

Afirmă de asemenea că se spune despre mai mulți preoți catolici și reformați din regiune că au făcut propagandă asemănătoare și că în unele comune preoții și-au pus credincioșii să jure că nu vor vota cu românii, ci doar cu frații lor maghiari.¹⁷ Spre a-și argumenta declarația, se referă și la declarația judecătorului Aurel Costescu, președintele secției de votare de la Olteni, care a afirmat că cei doi preoți catolici, care erau delegați la secția de votare, nu au dat curs cererii sale de a liniști spiritele, ci au rămas impasibili și s-au retras după un timp.¹⁸

Numai că procurorul Safirescu se contrazice pe sine la această afirmație cu privire la vinovăția liderilor maghiari și a preoților din zonă în ceea ce dânsul considera acțiuni premeditate, declarând tot în acest raport că la secția de votare din Turia comandantul gărzii și președintele secției le-au spus delegaților maghiari „*că îi face personal răspunzători, că îi va aresta și dacă garda în învâlmășeală îi va împușca nu vor răspunde. Atunci toți acești delegați, bine cunoscuți alegătorilor minoritari și cu o ascendentă morală asupra lor au indemnăat cu tot sufletul populația la liniște și ordine*”¹⁹ Și spiritele s-au mai calmat. Adică la Turia liderii minorității maghiare au colaborat din plin cu autoritățile și au contribuit la menținerea ordinii. (Cu toată atitudinea discutabilă a președintelui secției și a comandantului gărzii, care i-a amenințat cu o eventuală împușcare din greșeală, așa, în învâlmășeală...)

¹³ ANIC, Fond Comisia Centrală Electorală, dos. 17/1928, f. 16–17.

¹⁴ Ibidem, f. 16.

¹⁵ Fábrián, László, dr. (1874-1956) avocat, ziarist și redactor de ziar, în 1928 vicepreședinte al Partidului Maghiar, secțiunea din Trei-Scaune (EL 1928, 87). A fost în zonă candidatul senator al

Partidului Maghiar și a și câștigat alegerea.

¹⁶ ANIC, Fond Comisia Centrală Electorală, dos. 17/1928, f. 30.

¹⁷ Ibidem, f. 30.

¹⁸ Ibidem, f. 30.

¹⁹ Ibidem, f. 29.

La fel, la Olteni reprezentantul și candidatul Partidului Maghiar, baronul Szentkereszty s-a retras când a constatat că prezența sa a înfierbântat din nou spiritele, fapt apreciat și de procurorul Safirescu²⁰. Se poate pune pe de altă parte la Olteni problema pasivității preoților catolici, cărora li s-a cerut colaborarea, dar să ne gândim bine: chiar ei trebuiau să restabilească ordinea la momentul în care gărzile înarmate, precum am văzut, s-au ascuns după uși sau s-au împrăștiat, în fața furiei alegătorilor? Odată stabilită responsabilitatea (cel puțin mai mare a) mic-fălăenilor, să nu uităm că acolo slujbașii lor reprezentau abia o treime din sat.²¹ Oricum de aici până a afirma că toate acțiunile au fost puse la cale de liderii maghiari din zonă, ar mai fi nevoie de dovezi.

În ceea ce privește acuzațiile de iredentism și comportament provocator, cred de asemenea că interpretarea în acest sens a procurorului Safirescu cu privire la faptul că alegătorii minoritari au venit cântând cântecele lor naționale, au strigat „*trăiască candidații lor maghiari, trăiască maghiarii, trăiască Ungaria*”, mai lasă de dorit. Cântarea unor cântece naționale sau urale pentru proprii candidați la alegeri nu cred că înseamnă provocare sau iredentism. Se pune totodată problema: aceste autorități repartizați în general din Regatul vechi și necunoscând deloc în consecință limba populației locale, oare au înțeles bine ce au scandat de fapt alegătorii? Termenii „maghiari”, „Partidul Maghiar” și „Ungaria” nu diferă nici pe departe atât de mult strigat în ungurește (magyarok, Országos Magyar Párt, Magyarországi). Se pune problema în general, oare în ce măsură le-a ajutat pe autorități în aplanarea conflictului necunoașterea limbii și în consecință imposibilitatea de a comunica cu alegătorii (aceștia, în această zona compactă maghiară nu prea au avut de unde cunoaște limba română cu abia 8 ani după 1920 și cu politica angelesciană a învățământului).²²

Dar să vedem și câteva declarații din partea reprezentanților minorității maghiare. Cred că una dintre cele mai neutre, mai obiective poziții este cea a domnului dr. Coloman Szendrey din comuna Ghidfalău, delegat de naționalitate maghiară al

Partidului Național Liberal la secția de votare Olteni. Această declarație este cea mai detaliată și mai exactă dintre toate cele aflate în Fondul Comisiei Centrale Electorale al Arhivelor Naționale Istorice Centrale. Conține numele tuturor persoanelor aflate în secția de votare și prezintă evenimentele cu mult dinainte de invazia secției de votare de către alegători. Conform acestei declarații pe la ora 9 dimineața a fost reținut un alegător atât de beat, încât nu se putea ține pe picioare și a fost dus într-o altă cameră spre a nu vomita pe podea în camera de votare.

„*Cam pe la ora 10.30. din nou s-a prezentat un alegător beat, din comuna Micfalău când am auzit că domnul Jud. Costescu preș. secției de votare a spus ofițerului comandant al secției de votare, care era prezent în sală, să-l ducă și pe acest alegător în camera în care se găsea celălalt, până se va trezi și atunci să vină la votare. Dl. ofițer a executat această dispozițiune.*

Cam la 5 minute după aceasta s-a prezentat la vot al treilea alegător tot din comuna Micfalău, căruia Dl. jud. i-a spus să vie mai târziu la vot, căci încă nu i-a sosit rândul după alfabet. După câteva minute acest alegător să prezintă iarăși la vot, când Dl. jud. a dat dispozițiunea Dlui ofițer ca să-l ducă în camera unde se găsesc ceilalți, ceiace Dl. ofițer a executat.

Cam pe la oarele 12. toți cari eram în sala de votare, auzim vociferări sgomotoase în stradă, din partea alegătorilor din comunele Bicsad și Micfalău, deși votarea alegătorilor din comuna Bicsad se terminase după orele 10.

Ei cereau să li se dea drumul oamenilor cari au fost reținuți în camera de cauza beției »deoarece acuma este libertate deplină și nimeni nu poate fi arestat«.”²³

Arestarea alegătorilor beți era o acțiune justă, dar care se pare că a înfierbântat starea de spirit a consătenilor lor aflați afară (probabil că indiferent de naționalitatea lor, doar erau de aceeași limbă). Precizez încă o dată că avem de-a face cu certitudine cu mult mai mulți alegători beți, nu numai cei trei menționați. Cei trei au fost reținuți probabil pentru că erau într-o stare de ebrietate mult mai avansată, decât „media pe alegeri”. Este foarte interesantă și motivarea cererii alegătorilor de a elibera pe cei trei

²⁰ Ibidem, f. 16.

²¹ În 1930 la Micfalău 549 de romano-catolici (33%) din totalul de 1672 de locuitori. (MANUILĂ, Sabin 1930, 760.)

²² În 1930 în comunele nominalizate vor fi luați în evidență la Olteni [Oltszem] 690 locuitori de limbă maternă maghiară din 704 total, la Micfalău [Mikóúfalu] 1596 din 1672, la Bicsad [Bükszád] 1986 din 2109, la Ghidfalău 905 din 934, adică un procentaj pe medie de 96% locuitori de limbă maternă maghiară (MANUILĂ, Sabin 1930, 476–479). În ceea ce privește politica amintită, apostrofată pe scurt „angelesciană”, v. de exemplu cazul relatat în același număr al presei locale cu relatarea incidentului de la Olteni: inspectorul școlar județean somează prin actul nr. 5825-

928 școala confesională reformată din Comolău, să „extrădeze” imediat școlii locale de stat (românești) patru copii reformați, considerați de domnul inspector români împotriva voinței acestor familii, numai pe baza așa-zisei „analize a numelui de familie”. În caz contrar, școala reformată va fi închisă de autorități. (*Székegy Nép*, XLVI/99, 16 dec. 1928.) După numeroase mărturii ale vremii, acești copii maghiari transferați cu forța aveau neșansa în continuare să nu mai învețe nimic, datorită faptului că învățătorii numiți în școlile de stat nu știau în general o iotă maghiară și în consecință n-aveau cum să le transmită cunoștințe.

²³ ANIC, Fond Comisia Centrală Electorală, dos. 17/1928, f. 45.

reținuți: „*deoarece acum este libertate deplină și nimeni nu poate fi arestat*”. Acest lucru cred că se datorează faptului că aceste alegeri erau primele organizate de Partidul Național Țărănesc, cel mai simpatizat partid din România interbelică, și populația țării era într-o stare destul de euforică, sperând sfârșitul decadei liberale caracterizată prin numeroase fraude electorale și abuzuri împotriva alegătorilor opoziției (nici Partidul Poporului, din scurta perioadă intermediară 1926–1928, nu s-a reținut în asemenea procedee). Cum am mai menționat, aceste alegeri au fost cele mai „curate” din perioada interbelică și limitarea arsenalului represiv, intimidator s-ar putea să fi dat senzația de *libertate deplină* unor alegători ușor turmentați și poate prea puțin informați. Interpretând reținerea celor trei ca un gest abuziv al *puterii* (cu care erau familiarizați la alegeri), s-au răzvrătit împotriva acestei situații considerate de ei injustă. (Terminând alegerea nu au vrut să plece acasă fără consătenii lor.)

Desigur, toate acestea nu justifică invazia sălii de votare și agresarea persoanelor aflate în incinta ei, dar sunt esențiale pentru interpretarea evenimentelor. În orice caz nu este acceptabilă generalizarea făcută de procurorul Safirescu cu privire la faptul că toți alegătorii au luat parte la aceste acțiuni, pentru că avem mărturia lui Coloman Szendrey, care declară că atât dânsul, cât și alți delegați au fost apărați de unii alegători aflați la fața locului.²⁴ Nici acuzația de conflict interetnic nu se poate susține, în ciuda faptului că cele două persoane rănite mai serios erau de naționalitate română, deoarece și alții (între care delegații de naționalitate maghiară Coloman Szendrey și Cornel Cosma) au fost atacați de mulțime. Este edificatoare situația lui Coloman Szendrey:

„După câteva clipe unul din alegătorii ce umpluse sala de vot vine din mulțime direct la mine cu mâna armată cu cuțit spunându-mi »*Dumnezeu D-tale Domnule, ești ungar?*»”

Am răspuns că și eu sunt tocmai așa ungar ca și dânsul și pe neobservate i-am apucat mâna în care ținea cuțitul. În acest moment un alt alegător din ușa sălei îl strigă pe acesta și el imediat m-a lăsat mergând spre cel care îl chema. Când am scăpat de acesta m-am strecurat prin mulțimea de alegători din sală și am fugit pe ușa dinspre curtea primăriei, unde în curte am găsit doi alegători din comuna Ghidfalău cari mi-au spus să nu am nici o teamă, că mă vor apăra ei.”²⁵

Pentru a clarifica întrebarea pusă de bătaș (oare a vrut să bată pe cineva român), în acest caz, situația pare să se fi complicat prin următorul element: toate partidele politice românești, dar mai ales PNL, PNȚ și Partidul Poporului au încercat să coopteze membri din rândul minorităților (maghiari, germani, etc), ceea ce era pe cale să ducă la slăbirea reprezentării minorităților în parlament. La alegerile din decembrie 1933 Partidul Maghiar nu va atinge pragul de 50% în nici unul din județele secuiești, zonă locuită de secui/maghiari în proporție de peste 90% și care votau în bloc cu acest partid. Aici intervin mai multe probleme, ca fraudă electorală, apariția altor partide maghiare din cauza nemulțumirii față de politica Partidului Maghiar, dar o parte se datorează și tendinței partidelor românești de a „fura” o parte a electoratului minorităților.²⁶

Acest lucru se poate observa și în cazul minorității germane, față de care utilizau aceleași procedee. Astfel, Partidul Poporului al lui Averescu, încercând să se extindă și în Transilvania, a căutat aderenți în cadrul minorității germane. Astfel a convins un sas din Seleuș, de lângă Sighișoara, să candideze pe lista guvernamentală. Acesta a încercat chiar crearea unei Uniuni Țărănești (Bauerbund), dar ideea a fost vehement combătută de presa germană, spre a nu periclita unitatea sașilor. Chiar dacă acțiunea sa a fost calificată de minoritatea germană drept trădare națională, a obținut totuși 1397 de voturi în circumscripția Sighișoara, fiind învins până la urmă de Hans Otto Roth cu 3921 de voturi,²⁷ fapt neagreat de liderii minorităților respective.

La fel, o parte a incidentelor de la Olteni poate fi catalogată drept o răbufnire a electoratului minoritar împotriva tendințelor de divizare a unității sale (poziția unor alegători față de delegații maghiari ale partidelor românești, Coloman Szendrey și Cornel Cosma). Întrebarea bătașului se poate interpreta în consecință: „ești ungar sau renegat?”. Avem două persoane de naționalitate română agresate în aceste incidente, dar aceeași soartă ar fi avut-o și celelate persoane din incinta secției de votare dacă nu reușeau să scape de agresori. În plus, cred că cele două persoane erau în opinia agresorilor lor printre cei „vinovați” de reținerea „abuzivă” a celor trei a căror eliberare o cereau. Declarațiile celorlalte persoane chestionate (Zathureczky Ladislau, Boer Gheorghe²⁸) susțin mai degrabă tot această variantă. Declarația domnului Boer, delegat al PNȚ deschide

²⁴ Ibidem, f. 46.

²⁵ Ibidem, f. 46.

²⁶ V. de exemplu presa locală în timpul alegerii: „Acum de ce au tipărit afișe de limbă maghiară partidele românești? Altă dată nu am văzut decât texte românești și tăblițele cu »Vorbiți numai

românește!« Acum e bună, nu-i așa, limba maghiară, dacă se pot spera voturi datorită ei?” (*Székely Nép*, XLVI/96, 6 dec. 1928.)

²⁷ CIOBANU, Vasile 2001, 165.

²⁸ Proprietari localnici înstăriți, Boer György fiind la acest moment stăpânul castelului de la Olteni.

chiar o altă problemă: persoana turmentată reținută se pare că a fost eliberată de mulțimea, care a năvălit în sală, după ce au cerut repetat soldaților ca aceasta să fie eliberată. După aceasta au cerut președintelui secției de votare să le dea pe plutonierul Badea.²⁹ Reiese de aici că plutonierul era considerat principalul vinovat pentru arestarea (în opinia lor abuzivă a) consăteanului lor (Catona Ianoș).³⁰

Din câte se poate observa, situația nu este deloc așa cum a prezentat-o procurorul Safirescu, acțiune iredentistă pregătită dinainte de către liderii maghiari-secui din zonă. Situația, destul de complexă, după cum am mai menționat, s-ar putea datora în parte stării de ușoară „euforie” și „libertate” bazată pe practica alegerilor din ultimul an și jumătate (Partidul Maghiar participând de exemplu în cartel cu partide românești și nefiind aplicate împotriva alegătorilor lui măsurile de dinainte) și în special pe cea a acestei alegeri (liberă, în general, la nivelul întregii țări), dar și a consumului excesiv de alcool cu ocazia alegerilor, acestea două incitând alegătorii „să-și facă dreptate cu propriile mâini”, precum și, nu în ultimul rând, lipsei de experiență a președintelui secției de votare și a comandantului gărzii (recunoscută chiar de procurorul Safirescu³¹).

Situația de conflict putea fi amplificată pe parcurs și de tensiunile politice din interiorul minorității maghiare. Nu putem exclude, desigur, nici unele „excuse cu caracter naționalist” din timpul campaniei electorale (acestea se regăseau ocazional atât la minorități, cât și la majoritatea română), dar nu există dovezi, care să susțină această acuzație. Atât la Turia, cât și la Olteni, delegații minorității maghiare au încercat să potolească alegătorii, chiar dacă au avut sorți de izbândă diferite. Judecătorul Costescu îi poate acuza pe preoții catolici delegați la secția de votare din Olteni că nu au dat curs cererii sale de a calma alegătorii, numai că maghiarul Cornel Cosma a dat curs cererii, și fără succes,³² iar baronul Szentkereszty, candidatul Partidului Maghiar chiar s-a retras când a văzut că prezența sa incită din nou spiritele, deci nu putem vorbi de lipsa de colaborare a liderilor minorității maghiare. Incidentele pot fi trecute mai degrabă în categoria „celor obișnuite” cu ocazia alegerilor din România interbelică. Ceea ce este și rămâne paradoxal, este că s-au petrecut cu ocazia celor mai curate și pașnice alegeri din această perioadă. Comportamentul electoratului maghiar în perioada interbelică poate fi caracterizată într-adevăr drept pașnică, cu unele mici excepții, ca și în cazul de la Olteni.

Tóth, Szilárd – Babeș-Bolyai Tudományegyetem, Jelenkori Történelem és Nemzetközi kapcsolatok Tanszék, Kolozsvár, Peana u. 18/82, RO-400541; tszilard22@yahoo.com

Izvoare de arhivă

Arhivele Naționale ale României, Direcția Județeană Cluj (ANC)
– Fond Partidul Maghiar din România
Arhivele Naționale ale României, Arhivele Naționale Istorice Centrale (ANIC)
– Fond Parlament, 2212/1928
– Fond Comisia Centrală Electorală, dos. 17/1928

Literatură

BODÓ Sándor – VIGA Gyula
2002 *Magyar múzeumi arcképcsarnok*, Pulszky Társaság – Tarsoly Kiadó, Budapest.
CIOBANU, Vasile
2001 *Contribuții la cunoașterea istoriei sașilor transilvăneni. 1918–1944*, Sibiu
DOGAN, Mattei
1995 Dansul electoral în România interbelică, *Revista de Cercetări Sociale*, 1995/4, 3–23.

²⁹ ANIC, Fond Comisia Centrală Electorală, dos. 17/1928, f. 50

³⁰ Cu toate că, pentru a evita eventuala subiectivitate a presei locale maghiare, până acum am omis intenționat relatarea apărută acolo, s-o cităm totuși acum. „Regretatul incident de la Olteni” s-ar putea rezuma potrivit articolului la următoarele: Un plutonier (ulterior s-a stabilit că *era beat*) a *bătut* și a închis un alegător bicsădean. Consăteni beți și-au amintit faptul că la ultimele alegeri, organizate de liberali, toți cei care, de exemplu, au votat Partidul Maghiar, au fost însemnați cu cretă pe spate și *bătuți* ulterior, fiind recunoscuți în acest fel. Pentru a evita

abuzuri similare, au agresat, condamnat, atât plutonierul, cât și comisia. Foarte regretabil, incidentul a avut loc tocmai cu judecătorul Costescu, cunoscut pentru amabilitatea și corectitudinea sa. Agresorii (5-6 oameni beți) au fost *ortodocși*, precum reiese și din *plângerea soțiilor* lor, potrivit căreia aceștia au fost bătuți rău ulterior la jandarmerie. (Az oltszemi sajnálatos választási incidens, *Székegy Nép*, XLVI/99, 16 dec. 1928.)

³¹ ANIC, Fond Comisia Centrală Electorală, dos. 17/1928, f. 28.

³² Ibidem, f. 46.

EL

1928 *Erdélyi Lexikon* (red. Osvát Kálmán), Oradea (tip. Szabadsajtó Könyv- és Lapkiadó Rt., Satu Mare).

MIKÓ Imre

1941 *Huszonkét év. Az erdélyi magyarság politikai története 1918. dec. 1-től 1940. aug. 30-ig*, Budapest.

MANUILĂ, Sabin

1930 *Recensământul general al populației României, 1930*, Vol. II, *Neam, limbă maternă, religie* (publ. de Manuilă, Sabin), București, 1938.

Véres incidensek az 1928. évi román országgyűlési választásokon Oltszemen (Háromszék megye) (Kivonat)

A két világháború közötti romániai választások hírhedtek voltak az ott történt visszaélésekről. Ellentétben azonban az ország más részeivel, a magyar vagy jelentős magyar lakosságú megyékre nem volt jellemző a választók részéről megnyilvánuló erőszak. A korabeli levéltári anyagon alapuló esettanulmány kimutatja, hogy ezúttal sem a választás meghamisítását célozta az incidens (verekedés, két hatósági személy megkéselése), hanem a román hatóság, értekezni sem tudva a kizárólag magyarajkú választókkal, képtelen volt a helyzet uralására. A hatósági értelmezésből annyira futotta, hogy előkészített irredenta megnyilvánulásnak címkézze (utólag) az esetet, holott a néhány társuk őrizetbe vételét nehezményező részeg választók több jelenlevő nem magyar párti jelöltet is megtámadtak.

Bloody incidents during the Romanian parliamentary elections of 1928 in Olteni (Trei-Scaune county) (Abstract)

The interwar Romanian parliamentary elections were notorious for the abuses committed there. However, contrary to the other parts of the country, for the counties inhabited by ethnic Hungarians or with significant Hungarian population electoral violence was not characteristic. This case study, based on archive material from that period shows, that neither in this case was the incident (fight, stabbing of two authority officials) aimed to falsify the outcome of the elections, but rather the problem was that the Romanian authorities, not even being able to communicate with the exclusively Hungarian-speaking voters, could not manage the situation. The only way the authorities could interpret it was to (subsequently) label the event as a prepared irredentist action, although the drunken electors protesting against the arrest of some of their mates had attacked more candidates present on the scene, not belonging to the Hungarian Party.